
О.А. Святогор

Інститут економіко-правових досліджень НАН України

ЗАЛУЧЕННЯ НАУКОВЦІВ ДО ЗАКОНОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ — КЛЮЧОВА УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРЕСИВНИХ ЗМІН

У дослідженні обґрунтовано пропозиції щодо подальшої активізації участі вчених — представників різних галузей знань у формуванні та вдосконаленні нормативно-правової бази. На основі аналізу законодавства про наукову та науково-технічну діяльність показано, що наука у майбутньому повинна стати більш впливовим важелем, який слугуватиме меті зрівноважування та контролю над усіма гілками державної влади.

Ключові слова: нормативно-правова база, законотворчий процес, наукова та науково-технічна діяльність.

Ст. 54 Конституції України гарантує кожній особі свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Відповідно до п. 6 ст. 85 Конституції України затвердження загальнодержавних програм науково-технічного розвитку віднесено до компетенції вищого законодавчого органу — Верховної Ради України, що також вказує на важливість порушеного питання.

Послідовно стверджуючи конституційну тезу про вагомість і значення науки як специфічної, свідомої інтелектуальної та творчої діяльності, спрямованої на одержання та використання

нових знань, в Україні ще 1992 р. було ухвалено Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», преамбулою якого визначено, що розвиток науки і техніки є визначальним фактором прогресу суспільства, підвищення добробуту його членів, їх духовного та інтелектуального зростання.

З цих позиції була зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, цілеспрямованої політики у забезпеченні використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.

Разом з тим, з прикрістю слід констатувати: щойно вказані тези та конструкції залишаються декларативними.

Наука — це знання, а повага до науки — повага до знань. «Повага» до науки (як виду діяльності суспільства) в сучасному українському суспільстві та правовому полі є повною профанацією.

Загальновідомо, що сучасне українське суспільство, державні інституції перебувають у стані достатньо глибокої системної кризи. Окремо варто говорити про кризу законодавства, яка полягає у наявності значної кількості мертвонароджених і таких, що суперечать одна одній, правових норм. Наразі відбувається активна перебудова суспільства під гаслом гармонізації законодавства та його імплементації зі світовими демократичними нормами, боротьби з корупцією, встановлення пріоритету прав людини, усунення «шкідливого спадку попередньої злочинної влади» тощо.

Одним із шляхів виходу з кризи іноді вважають активну нормотворчість, і щодня Верховною Радою України приймаються десятки законів, які знову ж таки, або ж суперечать один одному, або ж роблять правове регулювання неможливим у принципі саме за своєї наявності, позбавляючи суспільство, громадян, учасників правовідносин певного маневру в межах принципу «заборонено те, що прямо заборонено». Тобто, у більшості випадків законодавець намагається застосувати принцип «дозволено те, що дозволено законом» не для державних інституцій, а для апіорі вільних суспільних утворень, громадян, юридичних осіб, намагаючись повністю регламентувати їхню діяльність.

Арістотель Стагірит вважав демократію далеко не ідеальною формою державного устрою, стверджуючи, що державою треба керувати професійно, фахово. З ним погоджувалися та погоджуються більша частина мислителів, філософів, правників людства, і не можемо не погодитися і ми.

Адже варто визнати, що «побічним продуктом» демократії є суттєвий елемент стихійності суспільних подій та управлінських процесів, калейдоскопічна поява нових облич. При цьому існує висока тенденція «шариківщини», адже будь-які соціальні заворушення (в стані яких Україна перебуває сьогодні) роблять більш відкритими доступ до «соціальних ліфтів» для різних категорій осіб. Отримуючи функції та повноваження

законодавців, вказані особи прагнуть найскоріше реалізувати власні амбіції, концепції, погляди, уявлення. Часто такі прагнення мають своїм походженням не зовсім чисті помисли та моральну складову, однак, навіть у тих випадках, де нововиявлений законодавець має чисті помисли та велике серце, не може реалізувати свої функції саме через відсутність єдиних системних і систематизованих фахових знань, стійкого світогляду, холодного розуму та волі.

Починається «мішанина» в процесі нормотворення та нормозастосування.

Так, Франсуа Вольтер влучно зазначав: «Надмірна кількість законів у державі є те ж саме, що і велика кількість лікарів — ознака хвороби та безсилля». При цьому Вольтер лише розвинув тезу Рене Декарта, котрий твердив: «надмірна кількість законів часто дає привід для виправдання вад і недоліків, а держава краще управляється, коли законів небагато, але вони суворо дотримуються».

Що ж зараз відбувається в державі, які закони приймаються та втілюються? Які виклики сьогодення мають бути вирішені, які проблеми необхідно усунути і що саме робити для досягнення цієї задачі?

Із сумом доводиться констатувати, що ситуація, м'яко кажучи, є далекою від ідеалів. Наведу кілька прикладів.

Розпочатий законодавчий процес очищення влади (люстрації) іноді виявляється полюванням на відьом: правопорушниками та ворогами суспільства (добре, що не ворогами народу) визнаються правоохоронці, які банально та просто виконували свої функції з охорони правопорядку. Цим самим відбувається руйнація суспільних інститутів та засад елементарного правопорядку, стверджуються (вже на майбутнє) недовіра до влади та її представників.

Приймаються вельми екзотичні нормативні акти, в яких вживаються словосполучення «права безпритульних собак» (і ні в кого не виникає питання про можливість реалізації прав виключно співрозмірно та пропорційно з обов'язками, виконувати які собаки (будь-яких категорій) в силу свого рівня розвитку просто неспроможні). Продовжуючи «собачу» тему зазначаємо, що реалізуються відверто безглузді концепції про необхідність перебування на вулицях певної кількості безпритульних собак (для регулювання популяції інших тварин у містах) та цілком серйозно вживаються тези «науковці довели, що запах собачої сечі відлякує гризунів» (знову ж таки як виправдання наявності безпритульних собак на вулицях).

В іншій ситуації вживаються словосполучення «виявилась винною погода» (це при тому, що навіть першокурсникам непрофільних навчальних закладів відоме поняття вини та його співвідносність виключно із суб'єктами правовідносин, але не з природними процесами).

Питання легалізації вогнепальної зброї для населення (при тому, що нелегальна зброя вже заповонила «чорний ринок») безуспішно намагаються

вирішити домогосподарки та пенсіонери (без кримінологічної освіти, без урахування статистичних доводів та світового досвіду).

Пропонуються та активно втілюються зміни до екологічного законодавства без урахування впливу таких змін на безпеку держави, стан енергетичних ресурсів, господарські та податкові правовідносини, стан охорони здоров'я.

Робляться спроби заборонити вживання тих чи інших продуктів харчування (з генетично-модифікованим походженням) чи високонаукових медичних технологій (клонування, штучне запліднення, трансплантація органів) з міркувань виключно релігійного мракобісного походження і мотивації «наші предки цього не знали»... Випадкова загибель дитини на уроці фізкультури чи смерть немовляти після щеплення в результаті специфічної реакції організму після «піару» в ЗМІ, попри всю статистичну нікчемність подібних випадків, є приводом для вимог законодавчої заборони уроків фізкультури чи вимог проведення планових профілактичних щеплень від особливо небезпечних захворювань.

Податкові питання та питання організації банківського законодавства пробують вирішити військові з властивою їм прямою (якої явно недостатньо для регулювання складних економічних конструкцій).

Робляться намагання регулювати питання безпеки дорожнього руху шляхом застосування відеофіксації з подальшим притягненням до відповідальності автомобіля порушника. При цьому автомобіль порушника (на який фактично накладається штраф) не може бути суб'єктом правовідносин, а власник такого автомобіля не може бути притягнутий до відповідальності в силу непричетності до такого порушення фізично (його «провина» лише в тому, що він є власником). З цієї ж «галузі нормотворення» і загальновідома, висловлена на найвищих рівнях теза законопроекту про усунення презумпції невинуватості...

Таких прикладів наводити можна безліч. Значна частина подібних законопроектів вноситься на піку невірноваженого емоційного стану законодавців, після якої-небудь емоційнозabarвленої події чи витівки або вияву «брудного піару» та приймається за один-два дні.

Якою ж є наша позиція?

Наша позиція полягає у тому, що наука, наукові знання, навички науковців усіх галузей знань (як природничих так і суспільних) мають бути рушійними та визначальними при здійсненні функції нормотворення. Кожен законопроект може розглядатися виключно після його аналізу та обговорення науковим товариством, проведення наукових експертиз та наукових слухань. Це є професійним підходом, на протипагу дилетантському підходу та «громадським слуханням». При цьому, жодним чином не заперечуючи проти участі і ролі громадськості у визначенні напрямів розвитку держави та суспільства, все ж маємо вказати, що кожен повинен займатися своїми справами: кримінологи мають визначати шляхи подолання злочинності, медики — яким чином та в яких об'ємах має відбуватися щеплення,

екологи, економісти та енергетики — яким чином має розвиватися енергетична галузь держави, які мають бути тарифи та який баланс енергетичних підприємств (за технологією виробництва електричної енергії) має бути на території держави.

Зрештою, саме з метою впливу на суспільство, визначення розумних та виважених шляхів його розвитку і існують наукові та академічні установи, які ми всі тут представляємо. Інших шляхів не існує, і ми просто не маємо права мовчати та спостерігати за невіглаством і безглуздим популізмом і вакханалією у сфері нормотворення та реалізації суспільного розвитку.

Sviatogor O.A.

ATTRACTION OF THE SCIENTISTS TO LEGISLATIVE PROCESS IS A CRUCIAL ACHIEVING CONDITION OF THE PROGRESSIVE CHANGES

In the research the proportions to the further activation of scientist's participation in the different spheres of knowledge and in formation, improvement of regulatory and legal base are proved. On the base of law analysis about scientific and scientific-technical activity it demonstrated that science in the future should have even more powerful lever that would serve the purpose of balancing and control all over branches of government.

Key words: legal framework, law making, scientific activity, scientific and technical activity.